

PARAMA EUROPOS INTEGRACIJAI LIETUVOJE
EUROPOS KOMITETO PRIE LIETUVOS RESPUBLIKOS
VYRIAUSYBĖS PHARE PROJEKTAS
Sutarties Nr. LI/19701

INTEGRACIJOS Į ES
POVEIKIO PRAMONEI ANALIZĖ

LIETUVOS MEDIENOS PRAMONĖ

ATASKAITOS SANTRAUKA

2000 m. vasaris
Vilnius

PHARE SEIL (Support for European Integration in Lithuania) projektas prie Europos Komiteto vykdo paprojektį "Parama Lietuvos integracijos į ES poveikio analizei". Siekiant įvertinti socialinių-ekonominių integracijos poveikį, kartu su Lietuvos Vyriausybe (Ūkio ministerija ir Europos Komitetu prie LRV) bandomajam poveikio tyrimui buvo parinkti keli sėkmingiausi ir daugiausiai savo produkciją eksportuojantys Lietuvos pramonės sektoriai, kurių tarpe ir medienos pramonė.

Šios studijos tikslas buvo ištyrėti Lietuvos medienos pramonės konkurencingumo būklę, problemas ir perspektyvas integracijos į Europos Sąjungą kontekste. Tyrimo metodologija buvo turimų statistinių duomenų analizė ir įmonių vadovų apklausa.

Lietuvos medienos pramonė apima tris pagrindinius sektorius: medienos perdirbimą, popieriaus pramonę ir baldų gamybą. Pagal apimtį ir pardavimo kiekį svarbiausi Lietuvos medienos perdirbimo pramonės gaminiai yra pjautinė mediena, medienos drožlių plokštės, langų rėmai ir durys, fanera, medienos plaušų plokštės ir degtukai. Svarbiausi baldų gaminiai - sofas-lovos, sofas, kušetės, lovos, foteliai, kėdės, stalai, medinės lovos, spintos, indaujos.

Lietuvos popieriaus pramonė gamina kartoną ir popieriaus gaminius tarai gaminti, gofruotą kartoną ir jo gaminius, medienos plaušų plokštes ir tualetinį popierių. Celiuliozė Lietuvoje negaminama nuo 1994 m. Popieriaus Lietuvoje suvartojama daug mažiau nei Vakarų Europos šalyse - 38 kg vienam žmogui, o Europos Sąjungos šalyse - 150 kg, Skandinavijos šalyse - 250 kg vienam žmogui.

Lietuvos medienos pramonė yra viso miškų ūkio, medienos pramonės ir susijusių pramonės šakų komplekso dalis. Tai yra vadinamasis klasterio (*cluster*) požiūris, kuris reiškia, kad susitelkiama ne į vieną konkrečią pramonės šaką, bet nagrinėjamas visų kitų pagalbinių šakų, labiausiai susijusių su šia šaka, klasteris arba grupė. Su medienos pramone susiję pagalbiniai sektoriai yra miškininkystė, medienos konstrukcijų gamyba, chemija, mašinų ir įrengimų gamyba, logistikos arba transporto paslaugos, energetika, konsultacijos ir kitos paslaugos. Kai kurios tam tikrai grupei priklausančios pramonės šakos, pavyzdžiui, medienos konstrukcijų, pakavimo ir spausdinimo, yra tiesioginės medienos pramonės vartotojos, o kitos yra žaliavų tiekėjos, pavyzdžiui, miškininkystė, chemijos pramonė, mašinų ir įrengimų gamyba, energetika ir kt.

Mišakai, užimantys 30,3 proc. Lietuvos ploto, yra svarbus šalies gamtinis išteklius. Maždaug trys ketvirtadaliai Lietuvos miškų naudojami šalies ūkyje. Šiuo metu iškertama apie 60 proc. komerciniuose miškuose sukaupto grynojo prieaugio. Tai mažiau nei šalyse, turinčiose smarkiai išplėtotą miškininkystę, pavyzdžiui, Austrijoje (71,4 proc.), Suomijoje (74,9 proc.), Švedijoje (77,4 proc.), Čekijoje (84,4 proc.) ar Šveicarijoje (86,8 proc.). Miškai Lietuvoje kertami ne taip intensyviai kaip Danijoje, Didžiojoje Britanijoje, Suomijoje, Švedijoje, Čekijoje ir kitose Europos šalyse.

Pagal duomenis, kuriuos Lietuva pateikė Europos Komisijai per dvišalę teisės peržiūrą pramonės politikos klausimais (1999 m. kovo mėn.), Lietuvos medienos pramonė sukuria apie 2 proc. pramonės pridėtinės vertės ir 13 proc. visos pramonės darbo vietų. Eksportas sudaro 55 proc. parduodamos pramonės produkcijos. 1998 m. medienos apdirbimo, popieriaus ir baldų pramonės šakos pardavė įvairių gaminių už 1950 mln. litų, o tai sudarė 9,9 proc. visų parduotų Lietuvos pramonės gaminių.

Vietos pramonės ekspertų nuomone, svarbiausia Lietuvos medienos pramonės problema yra susijusi su sektoriaus struktūra. Popieriaus, baldų ir vertingiausios medienos plaušų produkcijos (kietų medienos plaušų plokščių) parduodama vis mažiau, o paprasčiausio gaminio – pjautinės medienos – gamyba didėja. Celiuliozė nebegaminama, o popieriaus ir kartono gamyba smarkiai sumažėjo (8 kartus per dešimt metų). Tai atsispindi ir eksporto struktūroje: apvaliosios medienos eksportas sudaro 17,2 proc., o pjautinės medienos – 55,3 proc. viso miškų ūkio ir medienos pramonės eksporto. Pjautinė mediena yra svarbiausia medienos pramonės eksporto prekė. Tačiau čia svarbu atsižvelgti į tai, kad Lietuvai į darbo jėgą orientuota gamybos struktūra, kokia vyrauja Didžiojoje Britanijoje, Italijoje ir Austrijoje, ko gero, tinka labiau nei Šiaurės šalims būdinga struktūra, orientuota į technologijas ir į mažesnę darbo jėgos skaičių. Svarbu, kad nuolat būtų kuriami nauji gaminiai.

Lietuvos medienos pramonė, o ypač medienos perdirbimo ir baldų pramonė, aktyviai orientuojasi į užsienio rinkas. Tuo tarpu popieriaus pramonė yra labiau orientuota į vietos rinką. 1999 m. daugiausia Lietuvos medienos pramonės gaminių eksportuota į Vokietiją, Švediją, Didžiąją Britaniją, Lenkiją ir JAV.

Palyginus miškų ūkio ir medienos pramonės šakų ES ir Lietuvoje privalumus ir trūkumus bei galimybes ir grėsmes, išryškėja Europos ir Lietuvos gamintojų konkurencingumo skirtumai. Kai kurie veiksniai, pavyzdžiui, produktyvumas (didelis ES ir santykinai mažas Lietuvoje), gamybos pajėgumai

(visiškai išnaudojami ES ir nepakankamai išnaudojami Lietuvoje), technologijų lygis (aukštas ES ir santykinai žemas Lietuvoje), pramonė aptarnaujančių paslaugų sektorius (labai išplėtotas ES ir nepakankamai išplėtotas Lietuvoje), gamybinė patirtis, užsienio kalbų mokėjimas ir t.t., kurie yra akivaizdūs Europos miškų ūkio ir medienos pramonės įmonių pranašumai, - yra dabartiniai Lietuvos įmonių trūkumai. Lietuvoje nepakankamai derinama miškų ūkio ir medienos pramonės politika (lyginant su tokiomis ES šalimis kaip Suomija). Tačiau Lietuva turi kitokių konkurencinių pranašumų, pavyzdžiui, palyginti nedidelės sąnaudos (žaliavinė mediena, darbas ir energija), gana didelis įmonių kultūrinis sąmoningumas naudojant miško išteklius ir gera geografinė padėtis (arti Rusijos ir Vakarų rinkų), kurie yra Europos miškų ūkio ir medienos pramonės lyginamieji trūkumai.

Aiškūs Europos miškų ūkio ir medienos pramonės konkurencinių pranašumų bruožas yra tas, kad jie yra daugiau nematerialaus pobūdžio, tuo tarpu Lietuvos įmonių konkurenciniai privalumai yra daugiau materialūs (daugiausia žemė gamybos kaštai). Todėl didinant konkurencingumą svarbu stiprinti nematerialius konkurencingumo veiksnius, ypač pagalbines paslaugas (t.y. logistikos), miškų išteklių valdymo politiką, daugiau naudoti informacines technologijas, orientuotis į klientą. Svarbi užduotis Vyriausybei - sukurti verslui ir investicijoms palankias sąlygas bei skatinti investicijas .

Kai kurių veiksnių, pavyzdžiui, tikslinės reklamos žurnaluose, laikraščiuose ir kataloguose, sveikatos ir saugos darbe standartų arba statistikos apie SVV įmones Lietuvos medienos pramonės atstovai visai nepaminėjo arba teigė, kad jie nėra svarbūs. Šiuo metu jie neatrodo trumpalaikiai didžiausios svarbos klausimai, bet tikrai bus svarbūs vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu. Tikslinė reklama susijusi su rinkodaros įgūdžiais ir galimybėmis, kurios Lietuvoje nėra pakankamai išplėtotos, o sveikatos ir saugos standartai gali būti itin svarbūs lentpjūvėse - čia reiktų paminėti triukšmo lygio problemas.

ES nėra priėmusi konkrečių ir specifinių teisės aktų, reglamentuojančių medienos pramonės veiklą. Laisvą medienos prekių judėjimą reglamentuoja viena direktyva dėl neapdirbtos medienos klasifikavimo (69/89/EEC). Ji buvo perkelta į nacionalinę teisinę sistemą antriniais teisės aktais - 1997 m. rugsėjo 26 d. neapdirbtos medienos ir apimties nustatymo taisyklėmis, kurias priėmė Generalinė miškų urėdija prie Aplinkos ministerijos ir kurios įsigaliojo 1998 m.

Lietuvos standartų derinimu su ES reikalavimais rūpinasi Lietuvos standartizavimo komitetas „Mediena“. Lietuvos medienos apdirbimo pramonėje jau priimta 10 EN standartų, bet išlieka praktinio jų įgyvendinimo klausimas.

Kadangi medienos pramonės srityje konkrečių ir šiai pramonei specifinių teisės aktų nėra, įstojus į ES ir pilnai liberalizavus prekybą su ES, ši pramonė nepajus specifinio šiai pramonei reguliacinio, t.y. naujų reglamentuojančių teisės aktų, poveikio. Reguliacinis ir ekonominis poveikis bus daugiau horizontalaus pobūdžio, t.y. paveiksiantis ir kitas pramonės šakas.

Lietuvos medienos pramonės prisitaikymo prie ES vidaus rinkos kaštai bus daugiausiai susijusę su aplinkosauga ir ją reglamentuojančiais ES teisės aktais, ES galiojančiais kokybės standartais, tarp jų – subalansuoto miškų valdymo ir miškų sertifikavimo įvedimu, dėl ko gali padidėti *administracinės išlaidos*.

Kiti kaštai bus *horizontalaus pobūdžio*, susiję su ES vieningą rinką reglamentuojančių teisės aktų įgyvendinimu, gamybos technologijų atnaujinimu, efektyvesniu energijos naudojimu, gaminių kokybės kontrolės sistemų ir kokybės sertifikavimu, darbuotojų mokymu ir pan. Minėti potencialūs kaštai yra itin svarbūs *smulkioms ir vidutinėms įmonėms*.

Įstojus į ES, kaštus gali padidinti ES bendrojo išorinio tarifo taikymas prekybos santykiams su trečiosiomis šalimis. Šie kaštai bus tuo didesni, kuo *pymesnis* bus skirtumas tarp Lietuvoje šiuo metu prekybai su trečiosiomis šalimis taikomų importo arba eksporto muitų ir ES bendrojo išorinio tarifo, kurį išgalios Lietuvai įstojus į ES.

Minėti išbandymai yra kartu ir Lietuvos medienos pramonės įmonių galimybės pagerinti savo tarptautinį konkurencingumą. Šios galimybės taip pat daugiausia yra materialaus pobūdžio ir tarp jų svarbiausia yra didesnė specializacija, rinkos tyrimai bei kiti mokslo tiriamieji darbai miškų ūkio ir medienos pramonės srityje (šiuo metu beveik neatliekami), ir ypač – susijusių pramonės šakų bendradarbiavimo tinklo (klasterio) formavimasis. Klasteriai tampa svarbiausia konkurencingumo skatinimo priemone, todėl vertės grandinei sukurti reiktų skirti nemažai dėmesio ir pastangų. Įstojus į ES, *pymų teigiama poveikį* turės pasienio formalumų atsisakymas, kuris leis sumažinti išlaidas ir sutrumpins produkcijos pristatymo terminus. Vis dėlto atrodo, kad Lietuvos vadybininkai tai nepakankamai vertina.

Šiuo metu Lietuvoje vykstantis įmonių restruktūrizavimo (t.y. bankrotų procedūrų) įstatymų tobulinimo procesas suteiks galimybę ateityje turėti geresnę rinkos ir įmonių struktūrą, kadangi šiuo metu didelė dalis Lietuvos mechaninio medienos perdirbimo pramonės įmonių yra nedidelės pavienės lentpjūvės, pasižyminčios dar mažesniu našumu ir gamybos pajėgumais, prastesne vadovavimo ir gaminių kokybe. Šiuo požiūriu restruktūrizavimas yra gyvybiškai būtinas siekiant pagerinti visos šios pramonės šakos konkurencinę padėtį.

Vietos pramonės atstovai naujus aplinkosaugos standartus dažnai vertina kaip grėsmę jų konkurencingumui. Tačiau šie standartai yra ir galimybė, nes jų laikydamosi įmonės ilguoju laikotarpiu galės išsikovoti geresnes pozicijas tarptautinėse rinkose.

Įsijungus į vieningą rinką konkurencija taps aštresnė ir, žinoma, gali atsitikti taip, kad Europos įmonės įsigis nemažai nekonkurencingų arba prastai dirbančių Lietuvos įmonių. Kita vertus, dėl aštrėjančios trečiųjų šalių konkurencijos Lietuva gali prarasti savo konkurencinį pranašumą, kurį dabar užtikrina mažos gamybos sąnaudos. Šis faktas dar labiau pabrėžia poreikį naudotis galimybėmis siekiant gerinti kitus, su mažomis sąnaudomis nesusijusius, konkurencingumo veiksnius. Šie išoriniai veiksniai yra lyg postūmis spartesniems teigiamiems pokyčiams. Tačiau laikotarpis iki stojimo Lietuvos įmonėms gali būti pakankamai ilgas, kad jos suspėtų pymiai pagerinti savo tarptautinį konkurencingumą.

Kai kurie veiksniai, pavyzdžiui, elektroninė prekyba, taip pat nebuvo paminėti arba buvo vertinami kaip šiuo metu nesvarbūs Lietuvos miško pramonei. Tačiau elektroninė prekyba yra svarbus ateities išbandymas, kuris ilgainiui tikrai paveiks dabartinį rinkodaros ir prekybos modelį. Tačiau nors tai ir nėra vien su šiuo pramonės sektoriumi susiję klausimai, ateityje jie taps vienu svarbiausių dabartinių prekybos tradicijų išbandymu.

Kalbant apie pramonės politikos rekomendacijas, prie kurių prisidėjo ir šios pramonės šakos atstovai, svarbu atskirti siūlomų veiksmų lygius. Tačiau, nors Vyriausybės užduotis yra sukurti stabilią ir prognozuojamą makroekonominę bei politinę aplinką, sukurti verslui ir investicijoms palankią bazę ir užtikrinti sąžiningą rinkos taisyklių taikymą, Vyriausybei pateikiama nemažai pasiūlymų pramonės konkurencingumui didinti. Siekiant šalinti dabartinius

konkurencingumo trūkumus Lietuvos miškų ūkio ir medienos pramonėje rekomenduojama imtis tokių veiksmų:

Vyriausybės lygiu:

- Plėtoti operatyvų ir praktinį bendradarbiavimą miškininkystės srityje su svarbiomis treëiosiomis šalimis (Rusija, Baltarusija), siekiant išlaikyti žaliavinės medienos tiekimą ateityje.
- Toliau demokratizuoti pramonės atstovų santykius su valstybinių miškų sistema, kad vietos gamintojai galėtų geriau naudotis šalies miško ištekliais.
- Išspręsti miškų privatizavimo klausimus (kiek miškų reikėtų privatizuoti?) ir įvesti miškų sertifikavimo sistemą.
- Remti naujų rinkų paieškas, siekiant pagerinti dabartinę eksporto struktūrą.
- Laipsniškai įvesti aplinkosaugos, kokybės ir kitus svarbius reikalavimus.
- Sukurti investicijoms palankias verslo sąlygas.
- Skatinti klasterių formavimąsi.
- Organizuoti tikslines informavimo kampanijas apie Europos integracijos privalumus ir trūkumus.

Pramonės asociacijų lygiu:

- skatinti Vyriausybės ir šios pramonės šakos atstovų dialogą;
- palengvinti restruktūrizavimo procesą;
- stiprinti pramonės ir akademinės bei mokslo bendruomenės ryšius;
- populiarinti sėkmingus verslo metodus (pvz., kasmet rinkti geriausią verslininką);
- rinkti ir skleisti informaciją Europos integracijos klausimais.

Įmonių lygiu

Siekdamos pašalinti dabartinius savo konkurencingumo trūkumus, įmonės turėtų daugiausia dėmesio skirti tokiems veiksams:

- didinti rinkodaros žinias mokantis (įskaitant užsienio kalbas) ir rengiant apmokymus savo darbuotojams;
- taikyti į rinką ir vartotoją orientuotas strategijas;
- remti specializuotus universitetų tyrimų centrus;
- išnaudoti asociacijos galimybes užmegzti tarptautinius ryšius;
- didinti informuotumą Europos integracijos klausimais ir pradėti vertinti būsimą ES poveikį (t.y. galimą gamybos sąnaudų padidėjimą). Čia svarbus vaidmuo turėtų tekti asociacijoms.

Vyriausybės ir pramonės šakos atstovų (asociacijų ir įmonių) dialogas išlieka svarbiu uždaviniu. Visos

suinteresuotos grupės turėtų bendromis jėgomis siekti didinti įmonių ir visos pramonės konkurencingumą. Šis Lietuvos vidaus politikos uždavinys yra sąlyga norint sėkmingai įeiti į ES vidaus rinką.